

Onderwijstijdverlenging in het voortgezet onderwijs: een introductie

De zeven op de website gepresenteerde voorbeelden geven een mooi overzicht van de verschillende soorten activiteiten die scholen ontplooiën om taal- en rekenprestaties van leerlingen te verbeteren. Ze zijn daarmee niet representatief, maar wel illustratief voor de activiteiten van veel scholen in het voortgezet onderwijs. Ongeveer driekwart van de scholen in het voortgezet onderwijs werkt aan activiteiten die onder een vorm van onderwijstijdverlenging geschaard kunnen worden. Dit maakt duidelijk dat veel scholen de grens van 1000 uur niet als maximum zien. Scholen en andere partijen ondernemen steeds meer initiatieven die vallen onder het door de Onderwijsraad geïntroduceerde begrip 'uitgebreid onderwijs'. Zij worden daartoe uitgedaagd als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de groeiende kennisintensiviteit en de behoefte aan een hoger peil van algemene ontwikkeling. Soms spelen ook argumenten als profilering, imago en het aantrekken van leerlingen een rol.

Activiteiten gericht op verbetering en verrijking

Bij de keuze voor activiteiten in het voortgezet onderwijs ligt voor de meerderheid de focus op twee van de drie doelen die de Onderwijsraad in het advies 'Uitgebreid onderwijs' onderscheidt: kansen vergroten bij achterstand (verbetering) en talentontwikkeling (verrijking). Aan het derde doel (oriëntatie op de samenleving) wordt door middelbare scholen in het kader van onderwijstijdverlenging relatief minder aandacht besteed, maar het ligt voor de hand dat hiervoor onder andere de maatschappelijke stage wordt ingezet. De extra activiteiten die onder de term 'verbetering van leerprestaties' kunnen worden gerekend zijn studiebegeleiding (variërend van 65% van de vmbo-scholen tot 40% van de vwo-scholen), extra kunst en cultuurlessen en speciale vakken, zoals een extra taal. Onder de term 'verrijking' maken activiteiten deel uit van een gestructureerd aanbod voor meerdere jaren met extra uren en kwaliteitseisen op het gebied van cultuur (Cultuurprofielschool), Sport (LOOT etc.), Techniek (Technasium). In de categorie 'oriëntatie op arbeid en samenleving' gaat het om gastlessen, werkbezoeken en snuffelstages.

Onderwijstijdverlenging is uiteraard geen compleet nieuw verschijnsel: veel scholen in het VO werken al meer dan 10 jaar aan projecten in het kader van bijvoorbeeld de verlengde schooldag. Nieuw en passend bij de algehele maatschappelijke trend, lijkt er wel sprake van een concentratie op projecten die zich richten op taal en rekenen. In het kader van de pilot onderwijstijdverlenging is dit natuurlijk ook een expliciete opgave.

Wat betreft voorbeelden uit het buitenland valt de dominantie van de Verenigde Staten op, mede ingegeven door het beleid van 'No child left behind' met ook een sterke focus op verbetering van de taal- en rekenprestaties. In dit land wordt een onderscheid gemaakt tussen 'extended-day-' en 'after school programs.' De extended-day programs bieden een mix van onderwijs, culturele en ontspanningsactiviteiten. Ze zijn gericht op het tegengaan van onderwijsachterstanden en hebben een relatie met het reguliere programma. De extra tijd kan door lesuitbreiding, daguitbreiding of les- en daguitbreiding ingevuld worden. Inhoudelijk gaat het om taal, studievaardigheden, onderdelen van het curriculum, tutorprogramma's en buurtgerichte programma's. De 'afterschoolprograms' zijn meer opvangprogramma's en vaak niet aan de eigen school verbonden.

Structurele financiële middelen voor verbetering, incidentele middelen voor verrijking

Er zijn verschillende bekostigingswijzen (additionele middelen) waaruit de extra activiteiten worden gefinancierd. In het voortgezet onderwijs zijn voor achterstandenbestrijding (de verbeterfunctie) het Leerplusarrangement VO en de Nieuwkomersregeling de belangrijkste financieringsbronnen; bij elkaar zo'n 80 miljoen euro in 2010. Dit geld zou scholen meer mogelijkheden moeten geven om schoolprestaties te verbeteren en voortijdig schoolverlaten te voorkomen. Er zijn betrekkelijk hoge drempels voordat een school extra geld krijgt voor achterstandsleerlingen. Voor een vmbo-klas is

deze drempel 30%, voor een havo-klas 50% en voor een vwo-klas 60% achterstandsleerlingen. In het voortgezet onderwijs dragen daarnaast ouders bij aan de verbeterfunctie, bijvoorbeeld door het inkopen van particulierestudiebegeleiding. Voor verrijksactiviteiten bestaan veel afzonderlijke subsidies naast de lumpsum. Zo heeft de rijksoverheid subsidieregelingen voor po- en vo-scholen gericht op kunst en cultuur en sport. Er is echter voor het voortgezet onderwijs buiten deze regelingen relatief weinig geld beschikbaar voor versterking van de verrijksfunctie. Voor talentontwikkeling in het voortgezet onderwijs is dit slechts een paar miljoen. Dit betekent dat bijvoorbeeld de profielscholen grotendeels zichzelf moeten zien te redden met geld uit de lumpsum en een bijdrage van ouders.

Wat betreft de oriëntatiefunctie worden bepaalde initiatieven, zoals de weekendschool, privaat bekostigd. Gastlessen worden vaak gratis gegeven of worden bekostigd door de onderwijsinstelling, in samenwerking met bedrijven. Andere initiatieven, zoals een loopbaancentrum met beroepskeuzetrajecten op een ROC, worden volledig uit de lumpsum betaald. Voor dit type activiteiten zijn voor zover bekend geen grote subsidies van de overheid beschikbaar

Onderzoek naar effecten schaars

In Nederland is er nog geen stevige onderzoekmatige onderbouwing van de effecten van verlengde onderwijstijd. Scholen noemen wel vaak het enthousiasme van de leerlingen of zelf waargenomen verbeteringen als effect, maar wetenschappelijk en onderzoeksmatig gezien is hier vaak nog geen bewijs voor. Wel signaleren veel scholen winst op sociaal gebied: betrokkenheid, werkhouding, discipline, betere relatie tussen kind, school en ouders, meer motivatie, minder spijbelen en meer huiswerk af onder schooltijd. Redenen voor het ontbreken van effectonderzoek zijn onder meer de praktische moeilijkheden die het uitvoeren van een wetenschappelijk verantwoorde studie belemmeren. Een van deze moeilijkheden is het ontbreken van gestandaardiseerde metingen en goede controlegroepen. Het is bijvoorbeeld onduidelijk wat de leerlingen doen die niet aan een bepaald naschools programma deelnemen; wellicht dat een deel van hen elders activiteiten onderneemt.

Vier voorwaarden voor bereiken van resultaat

Uit de beschikbare studies blijkt dat er niet één doorslaggevende succesfactor is van effectieve programma's. Wel is er een aantal voorwaarden te benoemen die kunnen bijdragen aan het succes van uitgebreid onderwijs. In de VO-casussen op de website zijn deze vier voorwaarden ook als thema aan de orde gekomen. Het betreft:

1. intensieve deelname gedurende een langere tijd;
2. kwaliteit van het programma;
3. een mix van interventies;
4. motivatie van deelnemers (leerlingen én docenten).

We lichten deze voorwaarden kort toe. Ten eerste is het belangrijk dat er intensief en gedurende langere tijd wordt deelgenomen. Er moet voldoende tijd zijn voor instructie en oefening. Regelmatig deelnemen betekent in dit geval meerdere uren per week gedurende minstens een jaar. Een intensieve deelname aan uitgebreid onderwijs hangt dus voor de leerlingen en studenten meestal samen met een verlenging van de tijd die ze op school doorbrengen. Meer uren les krijgen blijkt inderdaad effectief voor achterstandsleerlingen, in ieder geval verbeteren de reken- en taalprestaties. Ook is gebleken dat zomerscholen bijdragen aan verbeterde prestaties, mits leerlingen consequent een aantal jaar deelnemen. Onbekend is nog wat het optimale aantal extra lessen is en of meer uren les ook voor niet-achterstandskinderen effectief is. Dat kinderen en jongeren die regelmatig en actief deelnemen meer profiteren van het programma kan deels een selectie-effect zijn, omdat veel activiteiten min of meer vrijwillig zijn. Vooral de gemotiveerden blijven regelmatig deelnemen; misschien hangt hun motivatie samen met een beter startpunt of meer discipline of kunnen zij sneller leren.

2. Kwaliteit van het programma

Ten tweede is de kwaliteit van het arrangement van belang. Bij een onderzoek waarin naschoolse activiteiten op school vergeleken werden met opvang door ouders of anderen of zelfopvang, bleek dat het schoolse programma beter was dan de andere drie vormen¹. Als verklaring werd gegeven dat de kwaliteit van de opvang beter was: er werd gediplomeerd personeel ingezet samen met vrijwilligers, en het programma was gericht op leren en verrijking. Volgens onderzoekers van het Harvard Family Research Project zijn de kenmerken van een kwalitatief goed aanbod: een inhoudelijk degelijk programma, goed en specifiek opgeleide leraren of activiteitenbegeleiders; goed klassenmanagement; flexibele programma's (niet te strak en te schools, maatwerk); diverse vormen van hulp en begeleiding; niet te grote groepen zodat voldoende individuele aandacht mogelijk is; goede monitoring van voortgang; en bij samenwerking met andere instanties: goede afstemming, ook tussen regulier en uitgebreid onderwijs.

3. Een mix van interventies

Naast intensieve deelname en een kwalitatief goed programma lijkt een mix van interventies beter dan een eenzijdig programma, wanneer talentontwikkeling in brede zin of sociaal-emotionele ontwikkeling het doel is. Uit een studie waarbij kinderen die naschools alleen aan sport deden werden vergeleken met kinderen die naast sport deelnamen aan andere activiteiten, bleek dat de opbrengsten met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling in de laatste groep groter waren. Sporters bleken ook lager te presteren.²

4. Motivatie van deelnemers

Ten vierde is de motivatie van deelnemers van belang voor het resultaat van een programma. Bij een onderzoek naar zomerscholen in de Verenigde Staten bleek bijvoorbeeld dat niet alleen een continue deelname het succes bepaalde, maar ook dat leerkrachten steeds hun best deden om leerlingen en soms ook hun ouders, te motiveren. Ook de Nederlandse weekendscholen danken hun succes aan de motivatie van de leerlingen.

Bronvermelding

Onderwijsraad (2010), Uitgebreid onderwijs. Den Haag: Onderwijsraad

Kassenberg, A. (2010), Literatuurstudie Uitgebreid onderwijs. Groningen: Hanzehogeschool/Lectoraat Integraal Jeugdbeleid

---

¹ Het betreft hier een onderzoek naar de effecten van 21st Century Learning in Louisiana op schoolprestaties. Besproken in Kassenberg, p. 13

² Dit onderzoek wordt besproken in Kassenberg, p. 8 en 10